

ИСИХАЗМЪТ КАТО КУЛТУРНА ТРАДИЦИЯ ПО БЪЛГАРСКОТО ЧЕРНОМОРИЕ

Мариана Праматарова

Резюме: Материалът проследява възникването на исихазма по българските земи и по-точно Парорийския манастир в Странджа, откъдето се разпространява по българското Черноморие и достига до Русия. Разгледана е културната традиция през 13-14 век на българското Средновековие, когато исихазмът е бил официална религия, доктрина, философия и идеология във Византия, България и Сърбия.

Ключови думи: исихазъм, Парорийски манастир, Аладжа манастир, цар Иван Александър, с.Воден.

Понятието „исихазъм” произлиза от гръцки и означава спокойствие, безмълвие, тишина. Като течение представлява клон на православното християнство и се е зародило във Византия. Там исихасти са били наричани монасите, които прекарвали живота си в усамотение и усилен молитви. Според учението „исихазъм”, с молитви и вглъбяване, аскетизъм и уединение се достига до състояние, в което може да се съзерцава божествената светлина. За целта монасите били специално обучени в метода на концентрацията и постоянната молитва. Използвали т.нар. „исихастка практика”, при която тялото и дишането се задържат в едно положение и се повтаря непрекъснато Исусовата молитва. Най-виден представител на исихазма във Византия е богословът Григорий Палама, който в книгите си твърди, че исихазмът е самата същност на православното християнство. Негов ученик е Григорий Синаит, чието име се свързва с появата на исихазма по българските земи. Мощното разпространение на исихазма става през 13-14 век в Света гора и други големи манастири. Българският цар Иван Александър подкрепя исихазма и с негова помощ и благословия Григорий Синаит основава в планината Странджа, в областта Парория манастир. Този манастир привлича монаси от Сърбия, Византия и България, които практикуват исихазма и обучени вече, след като се върнали в родните си места основавали манастири. В Парорийския

манастир се е учил и видният български книжовник Свети Теодосий Търновски. Спорно е точното местонахождение на манастира /някои твърдят, че е край с.Заберново, други, че е край с. Голямо Буково в Странджа/, но историкът Атанас Орачев смята, че го е открил. Според него името на манастира е „Света Богородица” и се намира в странджанското село Воден, югоизточно от Болярово. Проучвайки жития на исихастки светци, църковни документи и други писмени източници, Орачев твърди, че е локализирайл мястото по сигурен маркер – Парорийският манастир е бил построен върху пещера, в която Синаит се усамотявал за медитация и съвпаденията по топографски, демографски, архитектурни и житийни хроники поразително се припокриват с откритията при с. Воден.

Фиг.1 – манастир до с. Воден

Късносредновековен път, река, пещера на две нива, руини с отбранителна кула, манастирски комплекс с три лаври, ниши за медитация, гробни ниши, останки от еднокорабна базилика с овални колони и други артефакти подсказват на историка, че манастирският комплекс е граден на етапи. Според него, напълно възможно е в някоя от гробните ниши да са били костите на Григорий Синаит, за когото се знае, че е бил погребан в манастира. А руините на отбранителната кула, вероятно са от кулата, която е била подарена на обителта от българския цар Иван Александър.

Като учители на българския исихазъм се сочат Свети Теодосий Търновски, Свети Ромил Видински, Патриарх Евтимий и Митрополит Киприян. Малко известен е фактът, че българският цар Иван Александър въвежда исихазма като официална религия, както и че през Средновековието исихазмът бързо се разпространил в целия православен свят – църквите във Византия, България и Сърбия са исихастки, а благодарение на българския аристократ Киприян Цамблак – митрополит Киевски, Литовски, Московски, се разпространява в цяла Русия. Киприян Цамблак е ученик на Синаит и възпитаник на Парорийския манастир.

По българското Черноморие монасите исихасти са основали десетки манастири. Триединството земя-въздух-море е спомогнало за духовното издигане на монасите и пълното им отдаване на Бог. Те обитавали скалните манастири и пещери и изградили цели манастирски комплекси с монашески килии, църкви, параклиси, гробници. Скални манастири, обитавани от исихасти са открити в района на Калиакра, между реките Провадийска и Суха река, естествената Калугеровска пещера, Шуменското плато. Активно действащи манастири с религиозен и културен живот са обслужвали богомолци до 17-18 век. Към периода на българския исихазъм се отнася и скалния „Аладжа манастир“, край гр. Варна, който ни дава ясна представа за общежитийния живот с вкопаните във

варовиковата скала килии за монасите, трапезария, изографисан параклис и прилежащите към комплекса катакомби.

Фиг.2 – Аладжа Манастир

Според В. Гюзелев „Синаитовата обител в Парория и Килифаревския манастир на Теодосий Търновски помогнали за разпространението на исихазма сред монашеството.“ В Еминска Стара планина през 1349г. е имало много манастири, параклиси и скитове, в които са пребивавали видните исихасти Теодосий Търновски и Ромил Видински и др. Като най-значително културно средище в Еминска Стара планина се сочи царският и патриаршески манастир „Свети Никола“, удостоен с царската грамота на Иван Александър, с която на този манастир е дадена пълна автономия и неприкосновеност.

През 1369 г. деспот Добротица получава от българския цар Иван Александър Причерноморската област с крепостите Варна, Козяк и Емона. В района на Несебър, Влас и нос Емине са процъфтявали множество манастири и църкви с важно значение за културата на средновековна България, в които до 15-ти век са се създавали образци на българската иконография, сборници, евангелия и светски произведения. По-известни манастири в този регион са „Христос Акрополит“, „Свети Влас“, „Богородица Агиосориписа“, „Света Троица“, „Свети Андрей“, „Свети Илия“, „Свети Георги“ и др., които по всяка вероятност са изиграли важна роля за разпространението на официалната доктрина – исихазма.

Същата функция вероятно са имали манастирите и църквите в Созопол и островите край Созопол. Видно от документите за манастира „Свети Иван Предтеча” на едноименния остров, в индикт 1 от месец август 1555 година, Вселенският патриарх Дионисий пише до митрополитите на Черно море – на Анхиало, Созопол и Месемврия, Варна и Агатопол, че им се препраща писмо от „почтените йеромонаси и духовници, аскетиращи в почтения и свят манастир на честния и славен профет Предтеча, намиращ се до Созопол.”

Знае се, че през Средновековието и по-точно 1304г. българският цар Светослав Тертер превзема черноморските градове Созопол и Ахтопол и стига до Резово. След като разбива византийската армия Светослав Тертер връща острова „Свети Иван” на българите. В църквата на остров „Свети Иван” Светослав Тертер се венчава за царица Теодора. Близостта на острова със средището на исихазма – Парорийския манастир в планината Странджа, предполага, че и манастирският комплекс на остров „Св.Иван” е бил обитаван от монаси исихасти.

Фиг.3 – Остров „Св. Иван”

От Парорийския манастир в Странджа планина исихазмът се разпространява по цялото Черноморско крайбрежие, стига до Русия, и в средата на XIV в. се превръща в официална религия и философия на България, Византия и Сърбия.

Литература:

1. Джемеренов,Н., Димитров,Б. „Документи за манастира „Св.Иван Предтеча” край Созопол в: „Известия на националния исторически музей”,т.Х, НИМ, С., 1994г.,стр.107-109
2. Праматарова, М., „Искри от вечността”, С., 2008г., стр.24,44-45
3. Тотешев, А., „Манастирите на Несебър” в: „Известия на националния исторически музей”, т.IX, С., 1992г., стр.89
4. „Уникален исихастки манастир до с. Воден очаква проучване от интердисциплинарен екип” в: „Радио Фокус”, 30.04.2012г.

За контакти:

Мариана Праматарова - журналист на свободна практика, работи като адвокат в гр. Бургас
e-mail: m_pram@abv.bg
тел: 0888 72 70 41